

IZDAJA BRIŽINSKIH SPOMENIKOV IZ LETA 1992

Nova izdaja Brižinskih spomenikov (1992) je nekaka počastitev 1000-letnice nastanka teh za naš jezik in kulturnost nadvse važnih besedil. V veliki meri bogatitveno gradi na dosežkih relativno mnogoštevilnih dosedanjih raziskovalcev, ne rešuje pa vprašanja jezikovne pripadnosti teh spomenikov, kakor so jo postavljale nekatere dosedanje raziskave. Razveseljivo preseganje doslej znanega predstavlja vzpostavljena akcentuacija celotnega besedila vseh treh spomenikov, najavljajoča se doslej v prvih poskusih J. Gvozdanović in še prej pisca tega prikaza izdaje BS 1992.

The new edition of *Brižinski spomeniki* (1992) is some sort of homage paid to the one thousandth anniversary of the emergence of these extremely important texts for our language and culture. It has to a large extent built on and enriched the achievements of the until the present time relatively numerous researchers, while it has not solved the question of linguistic affiliation of these monuments as postulated by some of the extant studies. The established accentuation of the entire text of all the three monuments, which has until now been anticipated by the first attempts of J. Gvozdanović and earlier still by the author of this survey of the 1992 edition of *Brižinski spomeniki*, represents an encouraging transcendence of what has so far been known about it.

Lani so pri Založbi Slovenska knjiga izšli »Brižinski spomeniki«. ¹ Po mojem računanju je to peta (oz. sedma) popolna slovenska izdaja (pred tem Kopitarjeva 1936, Metelkova 1825 + 1848, Kos-Ramovševa 1937, Pogačnikova 1968, če že Janežičeva in Miklošičeva iz l. 1854 nista pomembni).

Delo sestoji iz dveh enot: iz res kakovostne reprodukcije treh brižinskih besedil ² in iz komentarnega dela, o katerem bo tu najprej govor. Kazalo tega dela nakazuje 14 enakovrednih enot, sicer pa gre za prikaz (1) kodeksa Clm 6426 kot takega, za (2) diplomatični in kritični prepis besedil (vse to, tj. str. 7–64, je z izjemo str. 10–15 /ki jih je prispeval M. Smolik/ delo I. Grdine), čemur sledi (3) Fonetični prepis /mi bi ga raje imenovali uglasitev/ (65–81) in (4) Slovar (130–153) avtorjev T. Logarja, F. Jakopina in J. Zora ter (5) Oris raziskav (154–160) spet I. Grdine, vmes pa so (6) prevodi v slovenščino (8 avtorjev), pa v latinščino, nemščino in angleščino (po 1 avtor), ³ medtem ko je M. Kranjec prispeval (6) Bibliografijo (161–181), M. Žnideršič pa (7) Poročilo o faksimiliranju (182–183). Komu gre zasluga za (8) povzetke

¹ »Znanstvenokritična izdaja«, 199 str.: Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Ljubljana: Slovenska knjiga, 1992, avtorji in sodelavci 15 + 7 + 3, Izšlo s podporo Ministrstva za kulturo in Ministrstva za znanost in tehnologijo, v redakciji je bilo 5 ljudi (J. Faganel, F. Jakopin, J. Kos, T. Logar, B. Paternu), v uredniškem odboru 8 (F. Bernik, J. Faganel, B. Grafenauer, F. Jakopin, J. Kos (predsednik), T. Logar, B. Paternu, M. Smolik).

² Reproducirani so listi 78 (BS I) in listi 158, 159, 160, 161 (BS II in III) münchenskega kodeksa, s slovenskim besedilom I. spomenika kot omenjeno, II. na str. 158b, 159a in b ter 160c, III. na str. 160a, 161a in b. (Na str. BS 182–183 Poročilo o faksimiliranju (M. Žnideršič).)

(Zusammenfassung) /184–188/ oz. Summary /188–192/ ter (9) Imensko kazalo (195–199), pa ni razvidno.⁴ Nove izdaje se je lotilo (oz. bilo pri njej udeleženo) kar lepo število ljudi, pod predsedstvom J. Kosa in ob tajništvu J. Faganela. – In kakšen je rezultat tega mnogoavtorskega truda?

Najprej glede obsega besedila: Od 192 str. obravnave oz. prevodov itd. gre kar 54 str. (dobra četrtina) I. Grdini, prav mlademu znanstveniku, drugi največji delež ima M. Kranjec (27 str.), zatem trojka T. Logar, F. Jakopin in J. Zor (37 skupaj), medtem ko prevodi obsegajo 34 str. – itd. do zadnje strani.

I. Grdina je najprej podal zunanji opis kodeksa, v katerem so BS (7–10), zatem (16–27) paleografsko in zgodovinsko problematiko BS, pa še diplomatični in kritični prepis.⁵ – Ali je pri tem odkril kaj novega, bi pokazala natančnejša analiza, ki bi nje-gove ugotovitve postavila v razmerje do dotlejšnjih. Grdina ima na desni strani strani zabeležena branja dotlejšnjih bralcev in razbesedovalcev: pri diplomatičnem prepisu so upoštevani Kop 1822, Ko 1836 (oboje Kopitar), K(öppen), V(ondrak), P(irchegger), RK (Kos-Ramovš), W(eingart), I(sačenko), Kr(onsteiner), pri kritičnem prepisu pa npr. Vo(stokov), Ko(pitar), ali npr. še H(amm) in KP (Kolarič-Pogačnik). Ali ne bi bilo treba tu in tam imenovati še koga? Npr. Škrabca? Ko bi ga (ali tudi Metelka), bi (37) lahko kaj luči prinesel v glasovno vrednost zapisa npr. besede *imugi*, samo eno vrsto nad *imoki*. Podobno bi bilo v zvezi s Škrabcem omeniti kaj več o pisanju npr. v in *u* (45).

Fonetični prepis. Avtorji uporabljajo nerodni mednarodni način zanamovanja glasov in naglasa namesto praktičnejšega slovanskega, kar velja še zlasti za pisanje šumevcev, pa tudi sicer. Nestrokovnemu bralcu (pa tudi v izročilu izvedenemu šolanemu) se tako odtujaže zvočna podoba tega jezika, saj se mora npr. naučiti brati primere kot *prijemλ̄tjǰ, t̄ft̄wæ:t̄fki, p̄r:wæ*, namesto da bi brez težav bral *prijeml'qt'i, človečki, p̄r̄ve* ipd.⁶

³Prevajalci v slovenščino so: B. Paternu, F. Bernik, J. Faganel, F. Jakopin, J. Kos, T. Logar, M. Smolik, J. Zor; v latinščino K. Gantar, v nem. K. D. Olof, v angleščino G. Stone; prevod povzetka v nemščino (slovenskega povzetka ni) je M. Šetinc, v angleščino M. Davis. Prevodi so na naslednjih straneh: v sodobno slovenščino 83–100, v latinščino 100–109, nemščino 110–119, angleščino 120–129, Zusammenfassung 184–188, Summary 188–192.

⁴V kazalo ni zajeta enota Abrahama-Ruodha izjava /zamenjalna listina/ (82).

⁵Razliko naj ponazorimo s primeroma (str. 39 oz. 52):

<i>Eccę bi detd naf neze</i>	<i>Eccę bi detd nas ne ze-</i>
<i>grefil tevuekigemube</i>	<i>gresil, te v ueki gemu be</i>
<i>siti staroſti neprigem</i>	<i>siti, starosti ne prigem-</i>

Sprememba v smislu zamenjave črke *f* z leve strani s črko *s* na desni ni upravičljiva (*f* za BS le nosi določeno obvestilo).

⁶V nadaljnjem bomo (razen pri neposrednem citiranju) za podajanje glasovja in njegovih prozodičnih lastnosti v BS ostali pri domačem pisanju: šumevce bomo zaznamovali s *č ž ž*, sičniški zlitnik s *c*, nosnika z *ę* in *ę*, mehkost soglasnikov zaznamovali po zgledu na *ń* in *l'*, *e*-ji brez ločevalnih znamenj so nam široki, kakor že od Pleteršnika sem (enako *o*-ji), ozki *e* je zaznamovan s piko spodaj, jat zaznamujemo z *ě*, toneme pa tudi tradicionalno: z *´* in *`* za akut na dolgem oz. kratkem zlogu, z *^* in *˘* pa za cirkumfleks v istih okoliščinah, nenaglašeno dolžino nam pomeni črtica nad samoglasnikom (npr. *ā*), zložnost soglasnikov je zaznamovana s krožcem pod ustrezno črko (npr. *ŕ*). – Tako zapisovanje je ravno tako natančno kot

Sploh pa je gotovo narobe, da se besedila podajajo v fonetičnem prepisu in ne fonološko. Tako imamo npr. za nepretrgani jezičnik sedaj tri črke (*t*, *l* in *λ*), npr. *sāgrēšit, čtōwěčki, pečali, prijēml'ot'i* (v naši pisavi) namesto dveh (*t* in *l* sta namreč le kombinatorni varianti). Pri fonemu /w/ bi povsod zadoščala ena črka, saj so variante tega fonema razvrstitevno predvidljive, tako pa imamo zanj sedaj dve glasovni varianti (*w* in *u*), npr. *stowesa, mšēm*), manjka pa tretja (*u*), npr. v *grēxou*, saj je gotovo tudi ta obstajala. Sploh pa je treba reči, da ima fonem /v/ v položaju za izglasnim samoglasnikom predhodne besede varianto *u*, tako da bi bilo treba pisati [i ušēm] ipd. Enako ne bi bilo treba pisati tipa *rětka* in ne napačnega *počtenix grēh* (saj gre za prilikovanjsko premeno, torej *γg* nam. *xg*), ampak bi pisali kakor izvornik *redko* in tip *jest bali* »fonetično« ne bi bil zapisan napačno. (Ali pa je prav *ispověd moji* ali *děd naš*, je spet vprašanje, čeprav je morda le verjetno?)⁷

Poleg mednarodne fonetične pisave zahodnoevropskega tipa (Američani v slavistiki dostikrat uporabljajo kar naše *č, ž, š*) – pri nas jo je zaradi izida v seriji s tako pisavo uvedel pisec te kritike v knjižici Slovenski jezik, Izgovor i intonacija s recitacijama na pločama I. 1961) – je novost zaznamovanje prozodijske besede v Brižinskih spomenikih, kar sta pač prva uvedla J. Gvozdanović in J. Toporišič.⁸ Značilnost prozodičnega sestava nove izdaje BS je skrajšanost indoevropskega akuta, v glavnem nepodaljšanost novega akuta na kratkem zlogu, dolžina skrčenega (kontrahiranega) samoglasnika, podaljšanje kratkega cirkumfleksa in pomik (kakor tudi onega na dolgem zlogu), npr. *swētà*, proti *wēčera, mārīji, dēwām*. – Torej ni še nobenih umikov z zadnjezložnih kračin (prim. *rětká stowesá*). Predvideva se tudi že novi cirkumfleks na dolgem (in kratkem) zlogu. – Kar se tiče novega cirkumfleksa avtorji delno sprejemajo rešitev Gvozdanovičeve, ne pa tudi njenega sestava dolžin. Od pomika pa izvezajo npr. zvalnik (3. os. ed.): *bōže, gōspodi*.

Naši trije avtorji niso upoštevali »mojega« prozodičnega parametra krepkosti,⁹ ki

mednarodno, je pa zlasti čitljivo tudi za navadnega bralca v veliko večji meri kot t. i. mednarodno.

⁷ Namreč, da je zvonečnost izglasnih nezvočnikov pred vzglasnim samoglasnikom oz. zvočnikom (in seveda tudi pred takim zvonečim nezvočnikom) ohranjena.

⁸ Prim. W. R. SCHMALSTIEG, *Introducion to Old Church Slavic*, 1976, str. 188. Toporišič: *Et'è bi dēd naš ne sāgrēšil, tō v(ā) veki jemū be žiti, stārosti ne prijēml'ot'i ...* – Gvozdanović: *Glāgolite po nās rēdka slovesá. Bōže, gōspodi milostivi, dīče bōže, tebē ispověde vās mōj grēh, i svētēmu Krstū i svētēj Mariji ... i vsēm krilātcem bōžjem ...* – Svoje besedilo sem bil že pred tem enkrat onaglasil za J. Pogačnika in je ta odlomek pri njem tudi bil objavljen. Vsekakor bi J. Gvozdanovičeve in moj trud za onaglašenje BS v novi izdaji zaslužil kaj več kot izjavo »dopuščamo, da so pri naglašanju mogoče tudi drugačne rešitve. (Prim. Toporišič in Gvozdanović v Schmalstieg 1976, 1983.)« (BS, 67.) – Za nepomaknjen cirkumfleks govori naslednje: *pō t dān* (sicer bi bilo *po tō dān*); *sā nebese* in *sāgrēšil* (ker sicer – še zlasti v prvem primeru – *sā* ne bi bilo upravičeno), *pūlti, dāni, dāne, čāsti* (ker je polglasnik ohranjen, pa bi sicer ne bil potreben), nadalje *kā bogu* (isto kot pri *sā nebese*); mislim da tudi *srēdce* kaže na nepremaknjost. – Proti pomiku cirkumfleksa govorijo tudi onaglasitve v novi izdaji sami v primerih kot *tōže, sīnci* (to je sicer zvalnik, kakor tudi *bōže* in *gōspodi*), ki so na starem mestu. Edini argument za nepomik cirkumfleksa so oblike kot *st(v)ōril*, kjer bi bilo, če ne bi bilo nalike, ohranjeno **sāt(v)oril*.

bi jim bil prav prišel npr. pri množinski obliki s. spola *stovesá* (ta dolžina metatonira): to bi jim dalo obliko *slòvesa* z novim akutom, kar poznamo v obliki **nebèsa* (sedaj *nebèsa*), tako pa bo iz njihovega nastavka v 14. stol. nastala oblika *slòvesa* (z mladim akutom na prvotni kračini), česar v slovenščini pač ni (razen analogno *ókna* nam. starega *ókna*).

Gotovo bi se našlo še marsikaj, s čimer se človek ne more strinjati, npr. oblika *grěxòw* namesto z dolgim *o* (prim. *sinòv*),¹⁰ ali *mojó* nam. gotovo starejšega *mojò*,¹¹ toda take stvari so za podrobno obdelavo v morebitni novi izdaji. Omenim naj še, da avtorji po svoje ravnaajo s polglasniki: nekatere v spomeniku izkazane postavljajo v okrogli oklepaj (češ da niso pravilni ali kaj), manjkajoče pa konjektivno vzpostavljajo v lomljenem oklepaju, npr.: I – [s(ə)łóm], II – [s(ə)mì:t] (vendar *k* [bò:gu]),¹² [d(ə)nè:], [s(ə)mì:stá], [sòd(ə)něm].¹³

Pri uglasitvi zapisa Brižinskih spomenikov avtorji (67) predvidevajo 9 samoglasniških fonemov (*a i /položajno y / u ə ě e o e ě*),¹⁴ dva vokoida (samoglasa: *r l*) – ti so vsi dolgi ali kratki – in 21 soglasnikov (*p, b; t, d; t' -; k, g; s, z; š, ž; h; c, č; m; n, ŋ; l, l'; r, ř*). Soglasniki so navedeni brez očitne meje med nezvočniki in zvočniki. (S podpičjem je namreč pri nezvočnikih nakazano parjenje najbližjih soglasnikov po zvonečnosti, v tem pogledu neparni soglasniki pa niso zaznamovani enako: ob *t'* je »manjkajoče« zaznamovano z vezajem, med *c* in *č* bi moralo biti podpičje, saj nista tak par, kakor npr. *p* in *b*.) Pri zvočnikih je parnost pri *n* in *l* izkazana z mehkostno korelacijo (sorazmernostjo), te pa seveda ni v zadnjem takem paru, tj. med *r* in *ř*, kjer pa jo za *r* lahko predvidevamo, medtem ko ima *ř* kot drsnik svoj par v *w*, na katerega je tukaj pozabljeno.¹⁵

Po našem je obstajal tudi že *f*, in sicer v besedah tipa *frleti* ali *fukati* (ne pa tudi samo v ustreznih medmetih). Mehkostna korelacija je po našem mnenju¹⁶ obstajala

⁹Prim. moja razprava *Tvorbeni model slovenskega knjižnega jezika*, SR 36 (1988), 133–180. Za slovenske umike naglasa z zadnjega zloga ta model predvideva inherentno dolžino – gledano zgodovinsko – prednaglasnih *i u a ě e ě*, kračino za *e* in *o* in nadkračino pri *ə*.

¹⁰Saj je tu zgodaj podaljšani akut (prim. *nóg*).

¹¹Seveda iz *mòjò* (prim. moščansko *mujù*, kakor *vudù*, za prvotno *mòjò*, *vòdò*).

¹²Nikjer ne zvemo, kako nam je brati *ki Bogu* (III 21 oz. pri *c* 134); na podlagi [k] pri *c* lahko domnevamo, da se je tudi *ki* tukaj bral kot *k*. Našo tezo o nepomiku potrjuje tudi zveza v II 83: *c tomu dini = k tomù dñni*.

¹³Tukaj se (kot napovedano) držimo t. i. mednarodne fonetične pisave, razen za sicer nerodni široki *e*.

¹⁴Čudno zaporedje navajanja samoglasnikov. Sistemsko bi bilo tako (fonemska varianta v oklepaju):

i	(y)	u
e	ə	o
ě	o	
č	a	

¹⁵Na str. 185 prav: *p, b, t, d, c, s, z, č, š, ž, t', k, g, h; w, m, ř, l, r, n, l', ŋ*, skupaj 22.

¹⁶Prim. moja *Slovensko slovnico*, 1984 (1991), 465 (Nastajanje slovenščine iz alpske slovanščine, 643–649), kjer pa sem za sičniški zlitnik nastavil le *c'* (kar je iz poznejše dobe).

tudi pri sičniških pripornikih *s* in *z*, tako da imajo to nasprotje sprva vsi zobniki (v času BS pa ga *d* ni več imel zaradi prehoda *d'* v *j*). Torej:

t	d	n	l	r	s	z	c (?)
t'	d'	ń	l'	r'	s'	z'	c'

Za nasprotje pri sičnikih prim. še danes razliko med *to* in *vse*, za sičniški zlitnik pač še *stricem*, *lice* in *bratom*, *mesto*, za *z* morda *knežev* – *bratov*. Za *r'* prim. *tvor'q* (I 23, pisano z *ri*), ki je enako kot *l'ubo* (I 26 pisano z *li*). Za *r'* sicer morda manj jasni primeri so še *bratriia* (II 15) oz. *bratria* (II 67), *prio* (II 87); za izgovor [bratr'a] prim. rus. *brat'ja* (poleg *bratija*) in sh. *braća* (s *ć* po drugem jotiranju).¹⁷ Po našem pa ni treba pisati (68) posebnih *s* in *c* pred *t'* oz. v zvezi za *š* (*křšćen*, *ešće*), seveda, ko se ne bi bili odločili za fonetični, ampak za fonološki zapis. (Po fonetičnem pa bi pač tudi *tnah* morali pisati [Tnahq], enako [neprawDnega], pa tudi *ničže* je napačno s fonetičnega stališča, pa še [msedli] nam. [mse^dli]. Podobno nepotrebna pomanjkljivost zaradi fonetičnega načela je npr. za *narod* predvideti izgovor [narod], kar sicer lahko velja za »vuiz narod«, (I 28), ne pa tudi za »narod zlouezki« (II 11) – v besedilih je takega še veliko več. – Posebno vprašanje je tudi pri t. i. pisnih dvojnih soglasnikih. Na splošno zaznamujejo enojne glasove različne vrednosti (npr. *zz*), torej lahko predvidevamo, da je tudi *zaconnice* le [zakonik], ne [zakonnik] (poleg tega si tu namesto dveh *n* prav verjetno lažje mislimo dolgi *n̄*): [zakonnik] je sumljiv zaradi *musenicom* in *zopirnicom*, ki imata en sam *n*.

Pri naglasu je vprašanje, ali je že tako zgodaj obstajal novi cirkumfleks (t. i. meta-tonični, ne le oni, ki bi ga lahko imenovali skrčnega, kakor ga lahko predvidevamo za obliko *oklevetâm* < **oklevetajem*, *mô* < *mõjō*, kar je prav možno namesto v tej izdaji predvidenega tonema *mō*), in ali v teh primerih ne bi bilo bolj varno delati s skrajšanim akutom in sledečo mu dolžino oz. *φ*: npr. *dě̇lā*, *krilātφcem*. (Mimogrede: *nedēla* je pač *nedēla*, kakor imamo *nedēlja*; prim. pri Pleteršniku.)

Pri prozodiji je vprašanje, kako je mogoče dokazati prednaglasno dolžino po pomiku naglasa (tj. po premiku cirkumfleksa na naslednji zlog), npr. *dūšq̇* (v nasprotju z *bogâ*). Strukturnega pomena je tudi odgovor na vprašanje, ali je mest. ed. besed kot *rotâ* res *rotē* in ne *rotè* (prim. sedanje *na góri*, v istem tipu pri drugih sklanjatvah pa še na *móstu*, *na péči*; Trubarjevo *srecei* ipd. je pač analogija, in verjetno veliko mlajša).

Poglejmo si s tega stališča še slovar nove izdaje BS.¹⁸

Neposredno pred tem ga imamo v Pogačnikovi izdaji BS¹⁹ (po Vondraku in Slovníku jazyka staroslovénského, n. d. 227). V primeri s Pogačnikom, ki ima

¹⁷Za mehki *c* prim. RAMOVŠ, *Konzonantizem*, 286: »Psl. *c* /.../ bil je sprva pač mehak glas, a vendar trši kot *c*, ki je nastal v praslovanščini iz *k* za *i*, *ь*, *ę* pred gotovimi /.../ vokali (**отъць* < **отъкъ*). Za *z'* (286–287): »/S/ta onadva /z/ po psl. palatalizaciji iz starejšega **g* preko *dz* nastala mehka, a zopet po jakosti mehkoobe med seboj različna /.../; za nju prim. 3. /.../ *dzělo*, *zělo* in 4. *kъnędъь*, *knezъь*«. Za *r'*: »V prvotni slovenščini je vrednost obeh glasov /tj. *r* in *r'* iste vrste kot v psl. *r* in *r'* in tudi v poznejšem razvoju je samo *r'* doživel spremembo.«

¹⁸Zaporedje avtorjev: J. Zor, F. Jakopin, T. Logar.

¹⁹Str. 227–261, avtor J. Pogačnik.

prevodne ustreznike v latinščini in nemščini, jih ima nova izdaja še v angleščini in cerkveni slovanščini, razlika pa je tudi v iztočnici: pri Pogačniku je oblikoglasna slovenska (v imenovalniku: *bog*, **bos* /zvezdica pomeni, da taka oblika v BS ni potrjena/, v nedoločniku: *biti* (*byti*) oz. v edini obliki: *akože* ipd.). Izdaja Bs 1992 izhaja iz v BS izkazane oblike, kar ima z ene strani svojo prednost, ima pa tudi slabosti za iskanje z izhodiščem v govornjeni podobi besede: tako pri pisni začetnici *s* najdemo besede z vzglasnim /s/ (npr. *se*), pa tudi /ž/ (*sivuo*t /život/), pri pisni začetnici *z* pa za /z/ (*zadenes*), /s/ (*zami*), pa /ž/ (*zelezneh*), pa *c* (*zezarstuo*), pa *č* (*zlovezki*), kar je precej nerodno. Podobno pisni *u* zaznamuje /u/ (*ubegati*), pa [w/ɤ] (*ueki*, *useh*). Tako zaznamovanje je dokaj nepopolno: treba bi bilo redno, ne samo izjemoma (npr. *tua* = [twá: *twoj] ali *tri* = [tri: *trije, *tri]) navajati vse osnovne oblike: pri glagolu poleg nedoločnika še sedanjik (npr. pri glagolu *razuměti*), pri pridevniških besedah vse tri spolske oblike (npr. pri *bozza* T ed. m torej im. oblike: **bôs* **bosà* *-ò/-ô), pri samostalniških besedah še rodilniško obliko (npr. *Zin*: *sîn* -u oz. -û). Seveda bi vse te osnovne oblike morale imeti navedene tudi vse prozodične lastnosti, zlasti seveda tonem, če se že navajajo, ne pa da so brez njih, če v BS niso izkazane.

Besednovrstno so iztočnice določene na bolj ali manj v slovaropisju ustaljen način. Pri okrajšavah slovničnih izrazov bi ugovarjali samo oznaki *čl.* namesto *člen.* za *členek* (prim. zložne oblike *prid.*, *prisl.*, *vez.* za pridevnik, prislov, veznik). Med slovničnimi oznakami sta tudi *delež(je)* in *del(ežnik)*,²⁰ manjka pa oznaka za povedkovnik (*povdk.*), npr. za besede, kot je *mirze* (*nizce teh del mirze ne pred bosima ozima*, II 26); sem bi šlo npr. tudi *mil* (*Tebe ze mil tuoriv*), pa tudi *rad* (*rad ze chocu caiati*, III 47). – Oznake za vrste zaimkov so nepopolne in neenotne: npr. za *ze*: *zaim. povr.* (zakaj vendar ne *povr. zaim.*?) – kar pa ne zadošča, saj bi bilo treba povedati, da je to *os(ebni) povr. zaim.* (ker imamo tudi svojilnega); *ese: zaim. oz. s* (prav. *ozir(alen)*, ker *oz.* pomeni 'oziroma'); *moi: zaim. svoj. m* (prav bi bilo: za I. os. ed.); *iaz: zaim. I. os.* (bolje: *os. zaim. I. os. ed.*). – Okrajšava *edn.* je nesodobna, prim. tako, tj. *ed.* (tudi v SSKJ). Da je zaimek *jaz* brez vsake spolske oznake, je seveda narobe. Pri oznaki *3. os.* se vidi, da ne zadošča, saj so tretjeosebni (razen *jaz* in *ti/in* nato v vseh številih/) vsi samostalniški posamostaljeni zaimki), npr. tudi *nič* (*nizce*, kjer pa bi moral biti zapisan tudi spol (srednji). Medtem ko so svojilni zaimki primerno označeni, t. i. nedoločni niso dovolj: če je *comusdo* »zaim. nedol.« (in preveden z 'vsakdo'), bi bilo bolj prav reči, da je to celostni/totalni zaimek (seveda m. spola), kakor je celostni tudi *vuez*, le da je pridevniški (ne pa celo samo »zaim.« brez vsake specifikacije), in *nizce* je seveda nikalni zaimek. – Lahko bi se le sprijaznili s teorijo, da so zaimki sam., prid. ali prisl. (tudi povdk.), pridevniški pa lahko tudi posamostaljeni, in da je pri njih dobro ločiti vrste (in podvrste) ter razrede,²¹ ki jih v bistvu priznava tudi že SSKJ vsaj pri opisu pomenov.

²⁰Za seznam slovničnih krajšav prim. moja SS 1976 (1984, 1991), 550–553, kjer je sicer res tudi tu od nas odsvetovana krajšava *čl.* za 'členek'; *čl.* bi bilo za 'člen'.

²¹Prim. v moji Slovnici: sam. zaim.: *jaz ...; kdo – kaj; vsak vsaka vsako* (zadnje za posamostaljene zaimke); pri prid. zaim. vrste/podvrste: *kakšen/kolikšen, kateri, čigav, koliko* (za lastnostne kakovostne/merne, vrstne, svojilne, količinske; razredi: *kákšen, kákšen, nekákšen, nikàkršen ...* za vprašalne, poljubnostne, nedoločne, nikalne itn.

V oblikoslovju je zanimiva posebnost *sancte*, ki je v bistvu ničto pregibni pridevnik, ujemalna oblika pa je latinska citatna (*s̄ce mariae*, /daj/ *Sancto Laurenzu*), zato vzpostavljene oblike **sankt* tu v resnici ni.²² Pač spodrseljaj je, če se glagolski obliki na *-ti* pripisuje tudi namenilniškost (*isbauuiti* »nedol.-namen.«), saj dovršni glagoli namenilnika niso poznali, kot nas je učil tudi Škrabec. Kako more biti glagol *biti* poleg nedovršen tudi dovršen, mi je vprašljivo (če kje res je /s pomenom 'postati' morda/, bi to moralo biti zaznamovano na ustreznem mestu).

Na tem mestu kaže spregovoriti še o orisu raziskav BS I. Grdine. Tu gre res le za oris oz. za »kratek oris« raziskav o Brižinskih spomenikih (188). Literatura teh raziskav je namreč kaj obsežna, in mladi avtor je ni mogel (ali ni imel naloge) zajeti zares analitično (npr. glede na pozitivne rešitve določene odprte problematike). Tako je tu v glavnem le govor o tem, kako so na izvor Brižinskih spomenikov gledali posamezni njihovi izdajatelji.²³ Pri tem avtor sestavka očitno ni želel upoštevati tudi moje razprave o Kopitarjevem in Dobrovskega trudu za pojasnitev temnih mest v teh spomenikih.²⁴ Ravno za nas Slovence bi bilo namreč prav, ko bi tu bila upoštevana tudi Vodnikova prirediteljeva prvega spomenika in primerno prikazana še Metelkova metelčična verzija prireditelje in pač tudi prevoda BS II in III. Med izdajami BS je tu popolnoma prezrta Kronsteinerjeva.²⁵

Manjkajoče podrobne opombe k stališčem o posameznih jezikovnih značilnostih (ne le o nekaterih) bi bile morale biti podane na ustreznih mestih razpravnih delov (npr. tudi oblikoslovnega). Zanimiva pomanjkljivost tega prikaza je tudi, da v njem ni v ničemer zajet A. Bajec.²⁶

Bibliografski del je poleg naglasoslovnega eden najdragocenejših (in pač tudi najtrdnejših) te izdaje BS. M. Kranjec se v prvi izdaji te bibliografije (v Pogačnikovih BS) zahvaljuje za pomoč J. Pogačniku, O. Berkopcu, J. Riglerju, H. Schulzeju, F. Zagibi, V. Smoleju in še raznim ustanovam (n. m. 263), v tej izdaji pa je ta sestavina umanjkala. Primerjava (bežna) kaže, da je ona bibliografija iz l. 1968 spopolnjena (tako se zdaj začena že z l. 1806, ne šele leto pozneje) in popravljena (npr. Aretin 1968 → Docen 1992).²⁷ K prvotnim prvim 10 enotam (npr. za čas 1807–1852) so prišle še nove (1807, 1820, 1839), enota iz 1852 pa je sedaj črtana. Za primer sem podrobneje pregledal enote za Škrabca: v izdaji 1968 je bilo navedeno CF 2 (1881), 3d–4d, sedaj 3b, c, d, 4b, c, d (vendar pri 3b, c ni BS), manjka pa še zmeraj navedeno mesto 8b in dalje. Za CF 16 (1897) je še zmeraj navedeno le 8c, d, ne pa tudi 10d, in

²² Slovenski ustreznik bi bil *šent*, pisno nekdanj tudi *šit*, pri imenih, kar bi se lahko izkoristilo za različne pisne oblike te besede v BS, v III npr. *s̄ce mariae*, *s̄ce michaela*, *s̄ce petra*, *s̄ce marie*, *s̄ce marii*, *s̄co laurenzu*.

²³ Gotovo ni prav, da bibliografija ni zajela prav teh najvažnejših izdaj na enem mestu.

²⁴ Prva slovenska izdaja Brižinskih spomenikov (Ob korespondenci Kopitar – Dobrovski – Köppen), Obdobja 10 (1989), 11–34.

²⁵ *Die slavischen Denkmäler von Freising, Der Text, Studienausgabe*, 1979, 46 str. Kot se iz naslova vidi, Kronsteiner BS pripisuje kar slovanskosti.

²⁶ Aleksander V. Isačenko: *Jazyk a pôvod Frizinských pamiatok /.../*, Bratislava, 1943. – SR 2 (1949), 160–163.

²⁷ Škoda je, da avtor pri pisanju priimka pred imenom za prvim ne piše vejice. (Ali da ni obrnil zaporedja.)

še zmeraj pod l. 1897 namesto 1898 2b. (Podobno je pri l. 1910, kjer pa je za 1910 o BS že tudi na 11d). – Seveda so to le malenkosti.

Še k prevodu v slovenščino. – Prevajalci navajajo svoje teženje (83) k »čim natančnejši /pomenskosti/«, so »radikalnejši v arhaizaciji«, ohraniti hočejo »stilizme« in »braln/e/ vtis/e/ izvirnika«, pri čemer da jim koristijo doslejnji prevodni dosežki »slovenske prevajalske kulture«, pa »tudi prevodi v druge slovanske jezike«. »/K/olikor mogoče sta ohranjeni retorika in stilistika, tako v stavčni kot besedni in glasovni figurativnosti.« Tudi velika začetnica da »se ravna po vzvišenem pomenu«. ²⁸

Seveda v taki oceni ne moremo iti v podrobno presojo novega prevoda. Ker prevajalci nikjer ne omenjajo upoštevanja Metelkovega prevoda²⁹ (iz l. 1848), postavimo novi slovenski prevod v razmerje z njim in z Ramovšem:

	1848	1992	1937
1	Jaz se odpovēm hudiču, in vsəh ņega dělām, in vsəh ņega lepōtam. Tudi vērə-	Jaz se odpovem zlodeju, in vsem njegovim delom in vsem njegovim lepotijam. Tudi ve-	Jaz se odpovem hudiču in vsem njegovim delom in vsemu njegovemu sijaju. In tudi ve-
5	jem və Boga vsəgamo- gočnega, in və ņega Sənū in və svētəga Duhā. De so tē tri imēna edin Bog, svētə Gospod,	rujem v Boga vsemo- gočnega, in v njegovega Sina in v svetega Duha, da so ta tri imena en Bog, Gospod sveti,	rujem v Boga vsemo- gočnega in v njegovega Sina in svetega Duha, da so te tri osebe en Bog, Gospod sveti,
10	kə je stvaril nebo in zeml' o. Tudə iščem ņe- ga milostə. In svēte Marije, in svētəga Mi- hēla, in svētəga Pe-	ki je ustvaril nebo in zemljo. Tudi prosim nje- gove milosti, in sv. Marije, in sv. Mi- haela, in sv. Pe-	ki je ustvaril nebo in zemljo. Tudi skušam do- seči njegovo milost in milost Sv. Marije in sv. Mihaela in sv. Pe-
15	tra, in vsəh bōžjəh mu- čencov, in vsəh bōžjəh zvěstəh služabnəkov, in vsəh svētəh dəvic, in vsəh bōžjəh močij,	tra, in vseh božjih slov, in vseh božjih mu- čenikov, in vseh božjih sve- čnikov, in vseh svetih devic, in vseh božjih moči,	tra in vseh božjih apostolov, in vseh božjih mu- čenikov, vseh božjih sve- čnikov, vseh svetih devic in vseh svetih moči,
20	de mə hočete na pomoč bitə pər Bogə zavol' mōjih grēhov, de čisto	da bi mi hoteli v pomoč biti pri Bogu za moje gre- he, da bi čisto iz-	da bi mi hotele pomoči pri bogu zaradi mojih grēhov, da bi storil či-

²⁸ Glede tega zadnjega ni opaziti kakih posebnih odstopanj od npr. Ramovša, razen morda (v nedosledni) pisavi *Božja, Neprijaznega*. Prim. pri Ramovšu; v BS I *Bog, Gospod, Oče, Tebi, Ti, Tvojimi*; v II *Očeta Gospoda*, in v III *Sina, svetega Duha, Gospod sveti, Gospod Bog, Bogu Vsemogočnemu, Sv. Mariji, sv. Lovrencu, Gospod Bog, Sin božji*. Tudi pri Ramovšu je neka nedoslednost, npr. *svetega Duha – Sv. Mariji* (sicer navadni svetniki pisani z malim sv.).

²⁹ Tu je njegov polglasnik (in mehkonebni pripornik) podan z našim sedanjim ə (in h), ozki e z é, široki o z ô, jat z ě; ņ in l' pomenita ustrezna mehka glasova. V razčlembi niže Metelkovo besedilo podajamo z današnjo pisavo, torej tudi za ņ in l' pišemo nj, lj; upoštevana tudi ni Metelkova morfonologija polglasnikov.

spoved storim, in od- poved storil in od- sto spoved in bi prejel
puščene od Boga prejmem. pustek od Boga prejel. od Boga odpušcanje.

V čem so razlike in kakšna je vrednost teh prevodov? Poleg skupnega prihaja na precej mestih do različnosti, pa jih po vrsti ocenimo:³⁰

(2) *se odpovem hudiču – se odpovem hudiču – se odpovem zlodeju*: Bolje pri Metelku in Ramovšu, ker je *zlodej* za današnji jezikovni občutek preslaboten (v SSKJ ima za pomen 'hudič' oznako evfem/istično!).³¹

(2–3) *in vsem njega delam – in vsem njegovim delom – in vsem njegovim delom*: Metelkovo izražanje svojilnosti je boljše, ker je izrodilniško izražena svojilnost nadahnjena s starinskostjo.

(4) *njega lepotam – njegovemu sijaju – njegovim lepotijam*: Metelkovo skoraj najboljše, ker je *lepotijam* prelahkotno (SSKJ ga označuje kot knjiž/no!); Ramovšev *sijaj* ni dovolj tvaren.

(4–5) *Tudi ver/u/jem – In tudi verujem – Tudi verujem*: Verjetno boljša rešitev je Metelkova in iz leta 1992; če *tože* ne prevajamo kar s *torej* v pomenu 'zatorej'.

(6) *v njega Sinú – v njegovega Sina – v njegovega Sina*: Boljše je Metelkovo, ker je *sinú* starejše in nekako častitljivejše (seveda za jezikovno izobražene in omikane); skladno je tudi z rodilniškim svojilnim zaimkom *njega*.

(7) *in v svetega Duhá – in svetega Duha – in v svetega Duha*: Metelkovo in 1992 boljše, ker ponovljeni v poudarja individualnost vseh treh božjih oseb.

(7–8) *De so ta tri imena – da so te tri osebe – da so ta tri imena*: Glede velike začetnice (in torej povedi) boljše pri Metelku; isto velja tudi za izbiro besed *imena* in *osebe* (in pač po njem prevzetem 1992).

(8) *edin Bog – en Bog – en Bog*: Metelkovo boljše, ker ima pomen 'v enem', prim. besedo *edinstvo* (vendar za povprečno našo jezikovno zavest *edini* danes pomeni 'brez drugih').

(9) *sveti Gospod – Gospod sveti – Gospod sveti*: Boljše Ramovševo (in 1992), saj ohranja poudarjalni besedni red te samostalniške zveze.

(10) *je stvaril – je ustvaril – je ustvaril*: Metelkovo glede na nadih starodavnosti boljše, a za povprečno jezikovno zavest pač že skoraj nedosegljivo.

(11–12) *iščem njega milosti – skušam doseči njegovo milost – prosim njegove milosti*: Metelkovo *iščem* pač najboljše, je duševnostni odtенок večje samostojnosti; zadeven je tudi delni rodilniški predmet.

(14) *svetega Mihele – sv. Mihaela – sv. Mihaela*: Metelkovo poimenovanje svetnika je bolj ljudsko, prvotnejše, bližje izvorniku;³² glede neizpisanega *sv.* pa gre za vidno podobo prednost Ramovšu in 1992. Če bi se hoteli približati duhu časa, bi tu šlo lepo z nepregibnim *šent* oz. *št.*

³⁰Pri tem je razčlenitev po vrstah kakor v BS 1992, in sicer tudi za Metelkovo in Ramovševo besedilo (Ramovš in Metelko take členitve prevoda sploh nimata). Številke v oklepaju zaznamujejo vrste, kjer se kaj nahaja. Tu je zaporedje izdaj časovno: M – R – K.

³¹Morda bi šlo kot novotvorba s posebnim, za naš sedanji jezik, tipičnim naglasom takih tvorjenk, namreč kot *zlodèj*.

³²Glede oblik imena za *Mihael* prim. J. KEBER, *Leksikon imen*, 1988, 293–294.

(15) /Metelko po spregledu izpustil/ – *vseh božjih apostolov* – *vseh božjih slov*: Ramovševo boljše, saj je *sel* za ta pomen danes povsem tuje (kljub starinskemu *dvanajstsla*).

(16–17) *mučencev* – *mučnikov* – *mučenikov*: Pomensko bolj ustreza Metelkovo, *mučenik* pa nam morda zveni bolj starinsko (*mučenica* narečno pomeni žensko, ki veliko trpi, mora veliko pretrpeti).

(17–18) *zvestih služabnikov* – *božjih svečnikov* – *božjih svečnikov*: Pomensko morda venadar Metelkovo boljše, namreč za pomen 'tisti, ki se držijo zakona (božjega)'. (Vondrak prevaja s »fidelis«, tako je tudi v latinskem prevodu pri Metelku.) *Svečenik* je preveč hladna beseda.

(19) *in vseh božjih močij* – *in vseh svetih moči* – *in vseh božjih moči*: Metelkovo in 1992 ustreznjše.

(20–21) *zavolj mojih grehov* – *zaradi mojih grehov* – *za moje grehe*: Metelkovo morda primernejše, ker bolj starinsko (taka oznaka tudi v SSKJ).

(22–23) *de čisto spoved storim* – *da bi storil čisto spoved* – *da bi čisto izpoved storil*: Metelkovo najboljše, ker *izpoved* v 1992 danes pomeni nekaj drugega; pa tudi zaradi preostalega (Metelkov pogojniško-prihodnjiški sedanjik) – v tem drugem ima prednost 1992 pred Ramovšem.

(23–24) *in odpuščenje od Boga prejmem* – *in bi prejel od Boga odpuščanje* – *in odpustek od Boga prejel*: Metelkovo (in Ramovševo) je prav, pri čemer je Metelkovo boljše, z nadihom starosti; *odpustek* iz 1992 je danes neustrezen za to, kar je tu mišljeno.

Seveda so moji pogledi na primernost prevedkov tega odlomka kdaj morda predvsem le moji: kaže pa to primerjanje, da bi Metelka pri prevodih kazalo bolj upoštevati tudi, ko se o tem razpravlja (če je že v marsičem le že upoštevan).

Sam sem se tudi³³ ob BS 1992 poskusil s prevodom II. spomenika; za primerjavo prevoda začetka tega spomenika:

1992	1992/1993
1 Če bi ded naš ne grešil, bi mu na veke bilo živeti, starosti ne prejeti, nikoli skr-	Ko bi ded naš ne bil grešil, tedaj bi mu na veke bilo živeti: starosti ne prejemajoč, in nikoli skrbi ne imajoč,
5 bi imeti, ne solznega telesa, temveč na veke bi mu milo živeti. Ker je bil z zavistjo Neprijaznega izgnan	ne solznega telesa imajoč, temveč na veke bi mu bilo živeti. Ko pa je po zavisti hudobe bil izgnan od slave božje, so poslej na rod človeški
10 od slave božje, po tem	trpljenje in skrbi prišle.

³³ Moj *tudi* kaže na to, da sem BS II (deloma) prevajal že v Slovenskem knjižnem jeziku I (1965. l.), 39: »Če bi ded naš ne bil grešil, bi vekomaj živel, ne bi se staral in ne bi imel skrbi, tudi ne bi imel solznega telesa, marveč bi vekomaj živel. Ko pa je bil po zavisti hudiča pregan od slave božje, so na človeški rod bolečine in žalost prišle in skrbi in nazadnje smrt.« – Tu gre za čisto nearhaiziran prevod, ki pa skuša ohraniti stilne značilnosti besedila. (Kranjec tega nima v svoji bibliografiji.)

<p>so na rod človeški bolečine in skrbi pri- šle, in bolezn, in po tem re- du smrt. In vendar, brat- 15 je, spomnimo se, da nam tudi sinovi božji re- čejo. Zato o- pustimo ta mrzka dela, ker so dela Sata- 20 nova: Ko žrtvemo, brata oklevetamo, kot tatvina, kot uboj, kot poltenosti naslada, kot prisege, ki jih ne spoštujemo, temveč jih pre- 25 stopamo, kot sovražstvo. Nič pa od teh del ni bolj mrzko pred božjimi očmi. Mo- rete zatorej, sinki, vi- deti in sami razumeti, 30 da so bili poprej ljud- je v lice prav taki, ka- kor smo tudi mi, ter so dela Ne- prijaznega zasovra- žili, Božja pa vzljubili.</p>	<p>bolezn, in po vrsti za tem smrt. In vendar, bratje, opomnimo se, da se tudi sinovi božji imenujemo. Zato odstopimo od teh mrzkih del, ki so dela Satanova: da žrtvovanja opravljamo, brata klevetamo, pa kraja, pa razbojstvo, pa polti gódenje, pa prisege, ki se jih ne držimo, temveč jih prestopamo, pa sovražstvo. Nič ni od teh del bolj mrzko pred božjimi očmi. Lahko po tem, sinovi moji, vidite in sami razumete, da so bili prvo ljudje v lice taki, kakor smo tudi mi, ter so hudo zasovražili, pa božje vzljubili. </p>
---	--

Kaj lahko rečemo o prevodu tega odlomka v BS 1992? – Da bi bilo *grešiti* dvovidsko (BS 89), pač ni pravo: ta glagol je nedovršen, kot tak pa lahko, npr. za preteklost, izraža tudi dovršnost. Izraz *neprijazni* (8–9)³⁴ je šibek s pomenskega stališča, za besedo *narečem se* (16–17) pa je prevod z *reči* slab: oblika s *se* namreč lahko pomeni tudi tistega, ki sam govori, kakor onega, ki ga tako imenuje. Namesto *ker* (7) bi bilo boljše rabiti ozirni *ko*. Zveza *poltenostna naslada* (23) je predaleč od izvornika, treba bi bilo najti kaj bolj ustreznega. Množinska oblika *sinki* (28) ne zveni primerno, je preveč osebno otroška, saj gre tu za hierarhično razmerje t. i. očeta (duhovnika) in sinov (vernikov). Namesto *poprej* (30) mirno lahko rabimo *prvo* (v SSKJ te besede sicer ni, jo pa ima Pleteršnik, potrjeno s strani Bohoriča, Megiserja, tudi s prekmurščino). Beseda *dela* (32) ni potrebna, oblika pridevnika za s. spol *ednine* bolj ustreza. Metelko ima »so hudo sovražili in božje ljubili«.

In komentar k našemu prevodu tega mesta? – Veznik *ko* (1) je pomensko za irealno bolj primeren kakor *če*; s tem v zvezi je tudi naš pogojni preteklik glagola *grešiti* za *sagrešil*. Ni razloga za to, da *tə* (2) ne bi prevajali s *tedaj*, ampak ga izpuščali. Deležijska zveza s -č (3, 4, 5: *prejemajoč, imajoč*) kaže na nedovršno dejanje, torej verjetno dovršniki tukaj niso primerni. Zveza z *imajoč* prinaša še starinski nadih, in tako je tudi bližje izvorniku. (Oblika *imajoč* je poleg *imaje* izpričana tudi v SSKJ.)

³⁴ V oklepaju spet vrste v besedilu, ne morda strani v novi izdaji.

Naše *trpljenje* (10) ima širši pomen kakor *bolečine*, in *skrb* (10) je za to mesto rabil že Metelko, vendar bi morda le bila *zaskrbljenost* (ali 'očitanje samemu sebi') boljša (prim.: *Tako me peče, da sem to storil/opustil*). Pa *vrsta* (11) je bližje današnjemu občutku za to, kar se hoče povedati, kakor *red*. (Morda bi s korenem *red-* šlo *zaporedoma*.) Beseda *odstopimo* (14) je za *ostanem* v BS boljša kot *pustimo*, ohranja tudi rodilniško vezavo (Metelko ima morda še boljše s svojim *vzdržimo se tega*, tj. raje kot *ne delajmo tega*). V zvezi *žrtvovanja opravljamo* (16) je več teže kakor v preprostem glagolu *žrtvujemo* (sicer ima podobno res že Metelko s svojim glagolom *darujemo*). (Prim. SSKJ: *opravljamo žrtve bogovom, doprinesti žrtve*.) Izraz *klevetamo* (16) je bolj primerno kot dovršno *oklevetamo*, kar je pač germanizem. (Tudi Metelko ima nedovršnik: *opravljamo*.) Besedo *pa* pri naštevanju (18–22) ima že tudi Metelko. Širši pomenski izraz *razbojstvo* (18) ima tudi SSKJ. *Priseg* (19) se (prej kot da bi jih ne spoštovali) *ne držimo* ali jih *ne ohranjamo* (prim. SSKJ: *vse obljubi, pa ničesar ne drži*). Beseda *pa* (23) pač ni potrebna, in *po tem* (25) je bližje izvirniku (prim. *po njih delih jih boste spoznali*).³⁵

Besedni red se nam naš zdi primernejši (vendar je to le dokaj relativna stvar, ne jezikoslovno, ampak stilistično). Za primer:

1992
bi mu na veke bilo živeti
je bil z zavistjo neprijaznega
ker so dela Satanova
kakor smo tudi mi

1992/1993
na veke bi mu bilo živeti
bil je po zavisti hudobe
ki dela so Satanova
kakor tudi mi smo

Iz našega podajanja tega mesta se tudi vidi, da nam v prevodu ni všeč, če se upošteva pisna vrstična podoba izvirnega besedila, ampak da se zavzemamo za besedilo, kakor je to zvenelo govorno. Za to naše pojmovanje je veliko osnove celo v ločilu prvotnih zapisih I. in III. Brižinskega spomenika na prelomu 10. in 11. stol., saj so v njih smiselne, naravnost govorne /govorniške/ enote nakazane s pridvignjenimi pikami, ki skoraj povsod ustrezajo našemu vrstênju, kakor ga imamo v prevodu odlomka BS II – zaradi enakomerja enot smo v ustreznih primerih kaj prenesli v novo vrsto le v nekaj primerih, četudi za to v BS ni pike (meje med 7 in 8, 9 in 10 ter 23 in 24), ali pa ohranili isto vrsto, čeprav je v izvirniku sredi nje s piko nakazan premor (12., 18., 19. in 25. vrstica).³⁶

Še naše mnenje k Povzetkom pred koncem nove izdaje BS. Tu se na kratko povzemajo ugotovitve razpravnega (ali tudi opombnega?) dela te izdaje. – Pri fonetičnem

³⁵Na koncu razpravljanja o prevajanju naj omenim še po našem mnenju napačno pojmovanje oblike *z bodo* v BS II: *i jim izpovedni bodete*: tu ne gre za prihodnjik (160: *in izpovedani jim boste grehov vaših*), ampak za pomen 'in se izpoveste grehov vaših', tj. za zamenjavo (pod nemških vplivom) slovenske glagolske oblike *s se* z nem. obliko *werden*. Prim. tudi v BS II (41); *Togo uzego izpouueden bodo* v pomenu 'tega vsega se izpovem'. – O rabi časov bi nam marsikaj vedel povedati p. S. Škrabec.

³⁶Smiselna členitev na skladijske enote v BS II nima opore v izvirnem zapisu, je pa prav dobra.

prepisu (186) je (pač zaradi kratkosti) izpadlo, da akut na dolgem zlogu (v povzetku slabše: dolgi akut) ni le metatonični (bolje bi ga bilo imenovati umični novi), ampak tudi po skrčenju iz dveh zlogov nastali – enako velja tudi za cirkumfleks – medtem ko je novi cirkumfleks (če je že obstajal) pa res metatoničen. Ponazorilo za novi akut na dolgem zlogu bi bilo ustrežneje z besedo *gréh* kakor s *králj* (te besede namreč v BS ni). Namesto »rastoč« bi bilo bolje reči »akutiran«. K besednjaku bi pripomnil, da bi bilo komentarje k posameznim besedam in njihovim oblikam, ki jih sedaj nahajamo na več različnih mestih (37–44, 49–63 na vsaki lihi strani – I. Grdina, 71–77 na vsaki sodi strani – T. Logar, F. Jakopin, J. Zor, in 84–99 na vsaki sodi strani – prevajalci), prenesti v besednjak, kolikor so pač ustrezne narave. (Tudi pri teh bi bilo treba upoštevati Metelka.) Tako je to imel že Vostokov: pri njem tudi vidimo, da izdaji 1992 manjka še poglavje o slovnični strani besedja. Zelo koristnemu Imenskemu kazalu ne bi škodila opomba, da se izkazovanje imen ne nanaša na opombe. Kazalo kaže, da se največkrat navaja Ramovš, zatem pa Grivec, Isačenko in Pogačnik, pa Kos (M.), pa I. Grafenauer, Kolarič, Vondrak, Miklošič in Weingart, pa Pirchegger in Nahtigal, Vostokov, Sivers.

Nadvse pohvaliti je treba reproduktivni del besedil: zanj je poskrbel M. Žnideršič.

V taki izdaji bi bilo gotovo treba prikazati tudi podobo uporabe črk, npr. kdaj vse se (če je mogoče ugotoviti kako kategorijo) npr. /j/ podaja s črko *i* in kdaj z *g* ipd. Prav tako bi bilo treba kaj sestavnega povedati o razmerju črka glas (prim. za to v Slovenskem pravopisu 1990). Manjka sploh vsakršno razpravljanje, ki bi podalo strukturo v BS vsebovanega jezika, tj. kratka slovnica tega jezika. V zvezi s tem in z besedjem bi se potem reševalo tudi vprašanje, ali jezik BS jè predhodnik naše slovenščine ali ni. Podati bi bilo treba kritiko slovenščini nasprotujočih izjav, in seveda tudi narobe. Tako za izdajo Brižinskih spomenikov 1992 lahko rečemo le, da je izdaja besedil, predvsem to, in mnenj k njim, ni pa dovolj podana (kolikor sploh) teorija jezika in prevajalni vzorci teh spomenikov.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Jahre 1992 erschien (in einem Privatverlag) bei der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste eine neue Ausgabe des ältesten slowenischen Textes, der sogenannten Freisinger Denkmäler, entstanden an der Wende vom ersten zum zweiten Jahrtausend. Die Ausgabe wurde zwischeninstitutionell von der Akademie und von deren Wissenschaftlichem Forschungszentrum unter der Leitung von Janko Kos organisiert.

Neben der ausgezeichneten Reproduktion des Originals bietet die neue Ausgabe noch folgendes: zwei zeitgenössische Transliterationen (ähnliche Transliterationen gibt es bereits in Kopitars *Glagolita Clozianus* aus dem Jahre 1836, doch ist dort die zweite bereits morphologisch gegliedert) mit einer guten Veranschaulichung der bisherigen unterschiedlichen Lesarten der Buchstaben sowie der Wort-, Teilsatz- und Satzgrenzen (Beitrag I. Grdinas); derselbe Autor verfaßte auch die Beschreibung des Äußeren des Kodex, erörterte paleographische und historische Fragen und stellte den Forschungsstand dieser Denkmäler fest, der jedoch sowohl im Umfang wie auch im Inhalt allzu bescheiden ausfällt. Überdies bringt die Ausgabe noch die vermutliche phonetische Lautgestalt der Denkmäler, einschließlich des tonemischen Akzents und der Quantität der Vokale. Vor allem die erstgenannte enthält auch morphologische Anmerkungen zu einigen bisherigen Lesarten (untersucht von T. Logar »in Zusammenarbeit« mit F. Jakopin und J. Zor). Darauf

folgen Übersetzungen ins zeitgenössische Slowenisch, wieder mit Randbemerkungen zu einigen Stellen der bisherigen Übersetzungen versehen (B. Paternu und sieben andere Autoren). Eine solche Übersetzung erfolgte bereits durch Valentin Vodnik für das Freisinger Denkmal I in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts, nach ihm noch durch F. Metelko für die Denkmäler II und III, danach ist vor allem diejenige von F. Ramovš angefertigte erwähnenswert. Die neue Übersetzung trachtet danach, den Stil der Denkmäler zu berücksichtigen, nicht zuletzt deren Zeitfärbung. Es folgen noch drei weitere Übersetzungen: eine deutsche, eine englische sowie eine lateinische Fassung, wofür sich bisher V. Vodnik für das erste Denkmal, Vostokov für die Denkmäler I, II und III (Autor K. Gantar) verdient gemacht haben. Das Glossar der Freisinger Denkmäler (ausgezeichnete Arbeit leisteten bereits die Vorgänger Vostokov, Vondrák und danach J. Pogačnik) trug J. Zor (»in Zusammenarbeit mit« F. Jakopin und T. Logar) bei, die Bibliographie stammt von M. Kranjec (wie bereits in der Pogačnik-Ausgabe). Die Ausgabe beschließen die Zusammenfassungen der Erörterungen in deutscher und englischer Sprache.

Die vorliegende Rezensionsstudie stellt zunächst den Inhalt der Ausgabe vor und wünscht sich anstelle der phonetischen Darstellung und der ungeschickten, d.h. internationalen Notierung der lautlichen Seite eine morphonologische sowie traditionelle Buchstaben und andere Zeichen für die Niederschrift der Laute und der Akzente; sie merkt Kritisches zum verwendeten Lautsystem an, bei den Akzenten widerspricht sie dem Gedanken, daß die Metataxe des urslawischen Zirkumflexes zu dem Zeitpunkt bereits durchgeführt worden sei. Dieses und jenes setzt sie auch in der Morphonologie und der Morphologie aus, vor allem beim Glossar, wo man auch die Tonemität aller Ausgangsformen der Stichwörter erstellen müßte und überdies die Übersetzung der Stichwörter ins Lateinische mit entsprechender Differenzierung hinsichtlich der verschiedenen Varianten der bisherigen Übersetzungen vermißt. Bei der Darstellung des Forschungsstandes wäre eine größere Bestimmtheit und Ausführlichkeit wünschenswert (etwa auch in Bezug auf den Anteil I. Grafenauers). Bei der neueren Übersetzung ins Slowenische würde man eine eingehendere Berichterstattung über die bisherigen positiven Resultate erwarten, kaum zu rechtfertigen sind auch die zeilenbedingten Textbrüche nach dem Original (darin unterscheiden sich die englische und die deutsche Übersetzung). Die inhaltliche Beschreibung der Texte der Freisinger Denkmäler trug M. Smolnik bei.

Eine allseitige, der heutigen Zeit entsprechende Ausgabe der Freisinger Denkmäler steht folglich noch aus.